

Rapport 2008:9

ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING

GAMMELSTADEN 1:58

Raä 330, kulturlager från medeltid och nyare tid,
fastighet Gammelstaden 1:58, Nederluleå sn,
Luleå kn, Västerbottens län

Norrbottens museum

Mirjam Jonsson

Dnr 219-2008
Lst dnr 431-1697-08

RAPPORT

Arkeologisk förundersökning/schaktkontroll

Gammelstads Kyrkstad
Raä 330:1
Fastighet Gammelstaden 1:58
Nederluleå socken
Luleå kommun
Västerbottens län
Norrbottnens län

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	1
Tekniska uppgifter	2
Sammanfattande inledning	3
Syfte och målgrupp	3
Ambitionsnivå	3
Undersökningsområdet	3
Topografi och naturlandskap	3
Historik och fornlämningsmiljö	3
Arbetsbeskrivning	4
Resultat och tolkning	5
Kommentar	5
Referenser	6
Bilagor	6

Tekniska uppgifter

Län:	Norrbottn
Landskap:	Västerbottn
Kommun:	Luleå
Socken:	Nederluleå
Fornlämning nr:	Raå 330:1
Fornlämning typ:	Kulturlager från medeltid och nyare tid
Fastighet:	Gammelstaden 1:58
Ek. karta:	24L 9H Gammelstaden (241 97)
Länsstyrelsens (beslut) dnr:	431-1697-08
Norrbottnens museum dnr:	219-2008
Uppdragsgivare/finansjär:	Maria Hagel (finansierat av bidrag)
Typ av uppdag:	Arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning
Fältarbetsledare:	Mirjam Jonsson
Fältpersonal:	Olof Östlund
Rapportansvarig:	Mirjam Jonsson
Underkonsulter:	Uppdragsgivaren anlidade själv grävmaskinist
Fältarbetstid:	26 maj 2008 2 timmar (1 arbetstimme x 2 personer)
Rapporttid:	9 arbetstimmar (inkl renritning)
Fyndhantering:	-
Koordinater:	X7297020 / Y1785928 ± 7 m, punkt inmätt 1 m NNV om N schaktets V hörn. Inmätt med GPS, User grid WGS 84, rikets nät, RT 90 2,5 gon V. Två av resp schakts hörn är koordinatsatta utifrån denna inmätta punkt. Alla fem punkter är utsatta med koordinater på ritningen, bilaga 3
Höjd över havet:	5-20 m
Undersökt yta:	Två schakt (ca 1,5x4,2 m och ca 1,5x4,5 m) av sammanlagt ca 13,05 m ²
Analyser:	-
Datering:	Modern tid, utifrån fyllnadsmassornas karaktär och fynd av rester av den nuvarande byggnadens gamla farstubro
Fynd:	-
Foto:	Digitala, Acc nr 2008:891:01-04, fotolista bilaga 2
Ritningar:	1 planritning (bilaga 3)
Dokumentationsmaterial:	Samtliga originalhandlingar, i det här fallet anteckningar och digitala fotografier, förvaras i Norrbottens museums arkiv. Foto Acc nr 2008:891:01-04
Digital programvara:	Microsoft Office (XP), PhotoShop Elements 4, ArcGis 9

Foto på framsida: Båda undersökningsschakten på fastigheten 1:58, från NV. Acc nr 2008:891:01. Fotograf: Olof Östlund © Norrbottens museum.

Sammanfattande inledning

Efter ett beslut av Länsstyrelsen (dnr 431-1697-08) utförde Norrbottens museum en förundersökning/schaktövervakning på rubricerad fastighet, den 26 maj 2008. Undersökningen föranleddes av att utbyggnad av befintligt bostadshus på fastigheten planerades. Beslutet om förundersökning/schaktövervakning togs med stöd av kulturminneslagens 2 kap, §13. Arbetet utfördes av Mirjam Jonsson och Olof Östlund, Norrbottens museum.

Resultat i korthet

Inga kulturlager, anläggningar eller fynd av antikvariskt intresse påträffades.

Syfte och målgrupp

Syftet med förundersökningen var att den främst skulle utgöra besluts- och planeringsunderlag inför eventuellt behov av vidare undersökning och/eller tillstånd till exploatering. Utifrån detta syfte är de huvudsakliga målgrupperna Länsstyrelsen, olika myndigheter och fastighetsägaren (exploatören). Det antikvariska syftet med förundersökningen var att undersöka huruvida intakta anläggningar och/eller kulturlager förekom inom ytan för den planerade exploateringen. Om anläggningar och/eller kulturlager påträffades skulle deras karaktär och omfattning fastställas och beskrivas.

Ambitionsnivå

Ambitionsnivån anpassades efter undersökningens omfattning som i detta fall var mycket ringa till ytan. Om kulturlager och/eller anläggningar av antikvariskt intresse påträffades skulle arbetet stoppas och Länsstyrelsen skulle konsulteras via telefon. Möjligheterna att erhålla ett tolkningsbart material inom ramarna för undersökningen bedömdes som små eftersom ytan var mycket liten. Om antikvariskt intressanta iakttagelser ändå skulle göras, skulle resultatet jämföras med tidigare undersökningar i området, för att få en ökat förståelse för platsens nyttjande.

Undersökningsområdet

Det aktuella undersökningsområdet ligger på fastigheten Gammelstaden 1:58 i kvarteret som omgärdas av Västervägen i N, Gamla Bodenvägen i SV och Bagargränd i SÖ (bilaga 1.2). Området ligger ca 150 m NÖ om Kyrkstads kyrkobyggnad. Ytan som undersöktes var ca 6x5 m stor och låg direkt V om befintligt bostadshus.

Topografi och naturlandskap

Undersökningsområdet är beläget inom Raä 330:1 (bilaga 1.1), Gammelstads Kyrkstad, som ligger ca 10 km NV om Luleå stad. Kyrkstaden är belägen på en mindre moränrygg mellan Lule älv i S och en äldre uppgrundad vik i Ö och NÖ. Raä 330:1 är omgivet av flacka åkermarker, allmännings och nyare bebyggelse. Kyrkstadens höjd över havet varierar mellan 5-20 m, och det aktuella undersökningsområdet ligger på 10-11 möh.

Historik och fornlämningsmiljö

Raä 330:1 har beteckningen ”kulturlager från medeltid och nyare tid”. Ett historiskt dokument omtalar ett kapell i området redan år 1339. Var kapellet ska ha stått är ännu okänt, men dokumentet indikerar att det vid den tiden fanns bebyggelse på platsen. (Nordberg 1965:50ff) Tidigare undersökningar inom fornlämningen påvisar

en viss aktivitet från 1200-talet och framåt men det verkar som om det är i samband med att stenkyrkan byggs i slutet av 1400-talet, som bebyggelsen på allvar börjar etableras. Sannolikt består denna bebyggelse i huvudsak av kyrkstugor i områdena närmast kyrkan men kunskapen av den tidigaste bebyggelsen och dess olika faser är fragmentarisk. Strax NÖ om Raä 330:1 återfinns fornlämningsområdet Raä 593, vilket utgörs av den gamla prästgården. Idag ligger friluftsmuseet Hägnan inom detta område.

Tidigare undersökningar

Tidigare undersökningar som utförts i närheten av det aktuella undersökningsområdet är få och har inte gett mycket kunskap av antikvariskt intresse (bilaga 1.2).

- 1998 utfördes en förundersökning/schaktkontroll runt bostadshus på fastigheten 1:6 (nbm dnr 1998/0516, lst dnr 220-7911-98). Vid undersökningen påträffades 0,3-0,4 m tjocka omrörda kulturlager (Lindgren 2000a) Området ligger ca 20 m N om aktuellt undersökningsområde.
- 1998 utfördes en förundersökning/schaktkontroll i ett dräneringsschakt vid en byggnad (nbm dnr 1997/0693, lst dnr 220-8863-97). Undersökningen gav inget resultat (Lindgren 2000b). Området ligger ca 50 m S om det aktuella undersökningsområdet.
- 1999 utfördes en förundersökning/schaktkontroll i kabeldiken längs med kyrkstugornas fasader mot Bagargränd (nbm dnr 1998/0551, lst dnr 220-8363-98). Undersökningen gav inget resultat (Lindgren 1999). Området ligger ca 30 m SÖ om aktuellt undersökningsområde.

Fjärrvärmen 2008

Under sommaren/hösten 2008 utfördes schaktkontroller inför dragning av fjärrvärmeledningar. (Östlund 2009) Vissa av schakten lades i närheten till det aktuella undersökningsområdet. (bilaga 1:2) Alla fjärrvärmeschakt som finns med i bilaga 1:2 uppvisade recenta fyllnadsmassor och omrörda kulturlager och de daterades till 1800-1900-tal.

Arbetsbeskrivning

Undersökningen ägde rum den 26 maj 2008 och tog endast 1 tim för två arkeologer. Exploatören hade själv anlitat en grävmaskinist (liten grävmaskin med bandhjul och otandad skopa). Två schakt, ca 1,5 m breda och ca 4,2-4,5 m långa, drogs med maskin från husväggen och utåt inom exploateringsytan. Schakten grävdes med maskin till ett djup av ca 0,3-0,4 m djup där orörd sand påträffades. Vid undersökning av kulturlager användes skärslav och/eller spade. Schakten fotograferades (fotolista bilaga 2), en översiktsplan ritades (bilaga 3) och en gps-punkt mättes in och skrevs in på ritningen.

Avvikelser från arbetsplanen

I arbetsplanen beskrevs att fynd och prover skulle samlas in om kulturlager påträffades. Eftersom endast modern fyllningsmassa framkom utgick dessa. Enligt arbetsplanen skulle schakten koordinatsättas, vilket brukar betyda att ett eller flera av schaktens hörn mäts in. Vi fältarbetet gjordes en avvikelse från detta. Eftersom gps:ens felmarginal låg på ± 7 m ansågs det inte spela så stor roll var punkten mättes in. Istället mättes en punkt in ca 1 m NNV om det N undersökningsschaktets V hörn. Punkten ritades in på planritningen (bilaga 3). Vid efterarbetet koordinatsattes två av respektive schakts hörn utifrån denna punkt så att schakten inbördes ligger korrekt i förhållande till varandra. Koordinaterna finns angivna på planritning, bilaga 3.

Resultat och tolkning

I schakten framkom ett ca 0,2-0,4 m tjockt lager med matjord blandad med grus och sten. Ca 0,2 m om det N schaktets NÖ del framkom under matjorden ett lager med tegel. Enligt husägaren (exploatören) har husets farstubro tidigare legat just där teglet framkom, och teglet utgör därför troligtvis rester av denna. Under matjorden och tegellagret påträffades ljusbrunt sand i de båda schakten. Efter att ha grävt med spade och sondat, kunde vi konstatera att lagret fortsatte neråt och var orört. Med andra ord var orörd mark redan på ett djup av ca 0,3-0,4 m. För schaktöversikt, se ritning bilaga 3.

Resultat av undersökningen visade att inga kulturlager, anläggningar eller fynd av antikvariskt intresse framkom. Fyllnadsmassorna har troligtvis tillkommit under modern tid, antagligen vid markarbeten under 1900-tal. Resultatet sammanfaller i stort sett med resultat från tidigare undersökningar i närheten, med undantag från dnr 1998/0516 som uppvisade kulturlager. Vid grävning för fjärrvärme 2008 (nbd nr 179-2008, lst dnr 431-1288-08), drogs ett antal schakt i den aktuella undersökningens närområde (bilaga 1.2). De schakten uppvisade recenta fyllnadsmassor och omrörda kulturlager och daterades till 1800-1900-tal. Fjärrvärmeschaktet på fastighet 1:60, tangerar det aktuella undersökningsområdet i N och löper norrut genom den yta som undersöktes 1998 (dnr 1998/0516). Detta schakt uppvisade omrörda kulturlager och recent fyllning, samt daterades till 1900-tal. Det är svårt att dra större slutsatser utifrån den aktuella undersökningen och de tidigare undersökningarna i närheten. Existerande kulturlager från undersökning 1998/0516 kan inte belysas av liknande fynd från andra närliggande undersökningar eftersom intakta kulturlager inte påträffats vid dessa. Dessutom behöver inte heller avsaknad av kulturlager innebära att inga sådana finns i närheten. Slutsatsen är därför att den aktuella undersökningen och de tidigare undersökningarna i närheten i nuläget bara kan visa de enskilda schaktens utseende. För att kunna få en tydligare bild av nyttjandet i området, måste mer omfattande studier göras, som innefattar alla undersökningar inom Raä 330. På så sätt kan man kanske även med mycket litet undersökningsresultat, få en generell bild av äldre nyttjande i Kyrkbyn.

Kommentar

Inför kommande undersökningar är det viktigt att känna till att tidigare schaktarbeten inte utgör en garanti för att kulturlager och konstruktioner inte kan påträffas. Det kan vara svårt att identifiera och följa äldre schakt, och även vid mycket små ingrepp kan fynd av antikvariskt intresse hittas. Därför bör samtliga ingrepp inom fornlämningen bevakas av arkeolog.

Luleå 2009-03-03

Norrbottens museum

Mirjam Jonsson

Projektledare

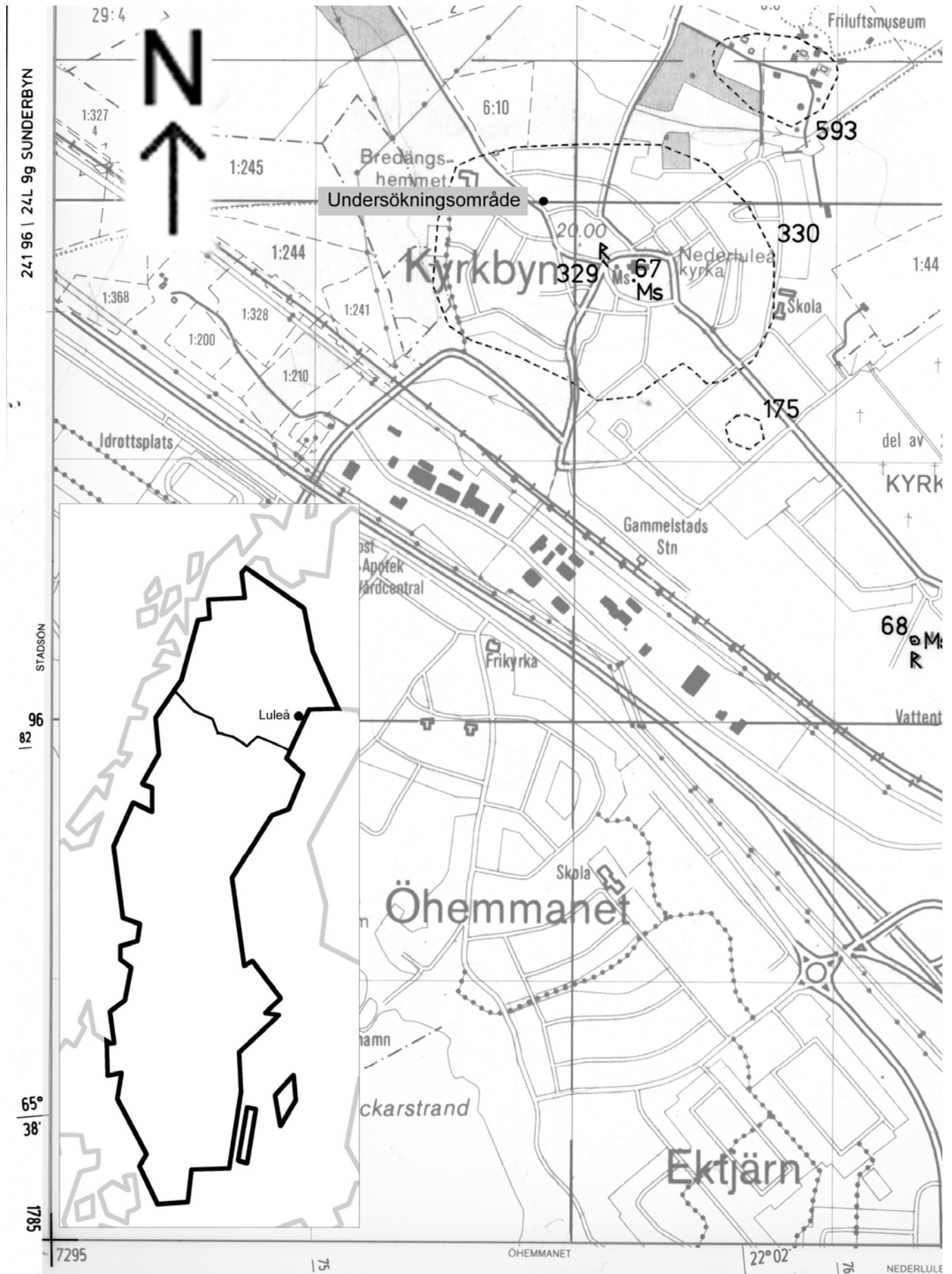
Uppdragsavdelningen (UA), Arkeologi

Referenser

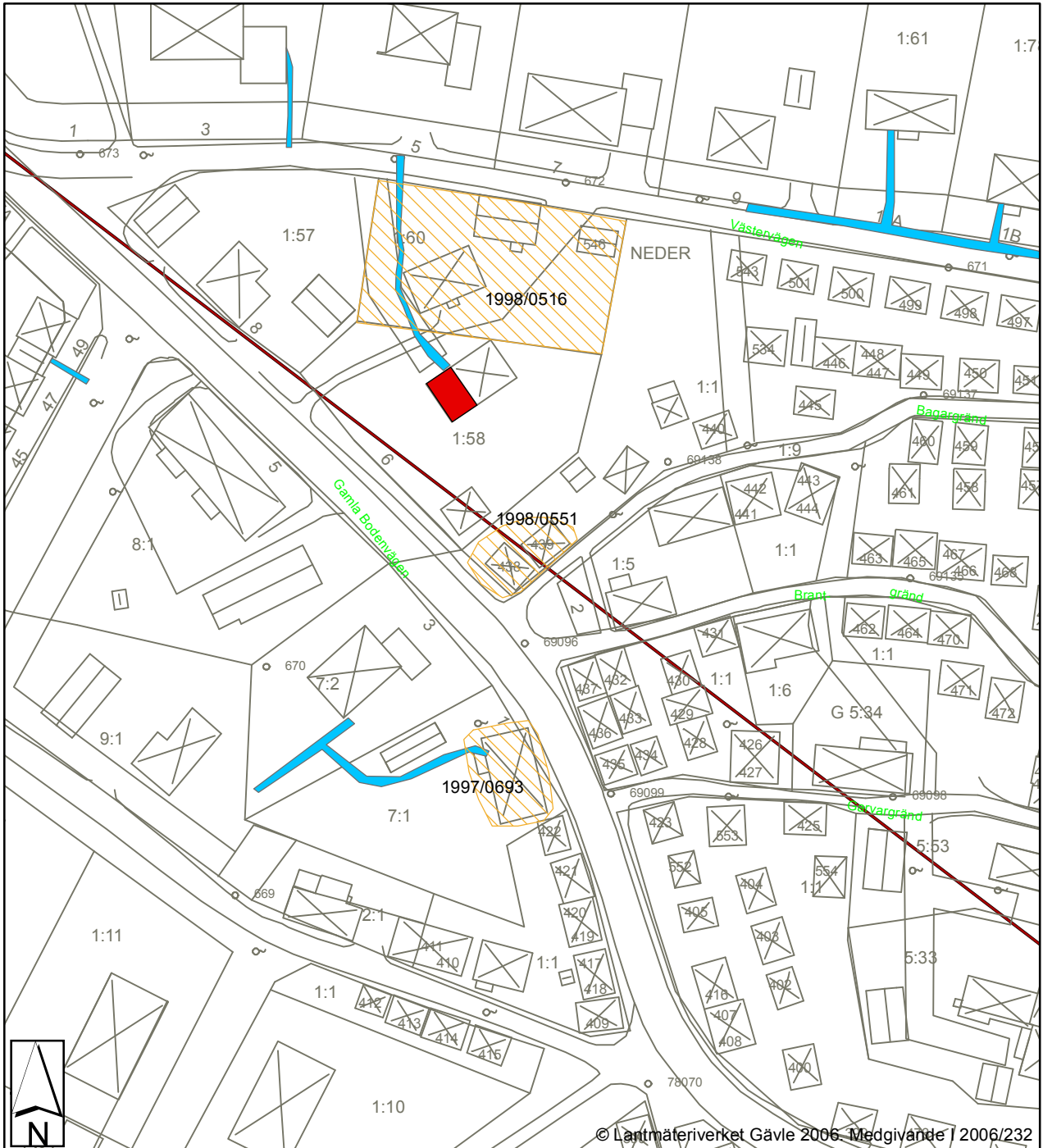
- Lindgren 1999 Lindgren, Åsa. *Rapport. Arkeologisk förundersökning. Raä 330, Bagargränd, Gammelstad, Nederluleå socken, Västerbotten, Norrbottens län*. Norrbottens museum. Luleå 1999. (dnr 1998/1551)
- Lindgren 2000a Lindgren, Åsa. *Rapport. Arkeologisk förundersökning/schaktkontroll. Västervägen 4. Gammelstads kyrkby, Gammelstaden 1:60, Raä 330, Nederluleå socken, Norrbottens län*. Norrbottens museum. Luleå 2000. (dnr 1998/0516)
- Lindgren 2000b Lindgren, Åsa. *Rapport. Arkeologisk förundersökning. Raä 330, Gammelstaden 7:1, Ga. Bodenvägen, Nederluleå socken, Västerbotten, Norrbottens län*. Norrbottens museum. Luleå 2000. (dnr 1997/1693)
- Nordberg 1965 Nordberg, A. *En gammal Norrbottensbygd. Anteckningar till Luleå sockens historia*. Luleå 1965.
- Östlund 2009 Östlund, Olof. *Rapport 2009:2. Arkeologisk förundersökning. Fjärrvärme 2008. Raä 330, kulturlager från medeltid och nyare tid, Gammelstads kyrkby, Nederluleå sn, Luleå kn, Västerbottens landskap, Norrbottens län*. Norrbottens museum. Luleå 2009. (dnr 179-2008) **Publicerad**

Bilagor

1. Kartor
 - 1.1 Utsnitt Ekonomiska karta
 - 1.2 Aktuellt undersökningsområde, tidigare undersökningar och Fjärrvärmens 2008
2. Fotolista
3. Ritning, planritning schakt

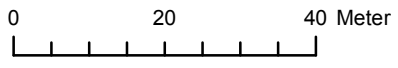

Del av Gammelstads kyrkby

© Lantmäteriverket Gävle 2006. Medgivande 2006/232

1:1 000

Teckenförklaring	
	Aktuellt undersökningsområde
	Tidigare undersökningar
	Fjärrvärmen 2008

Fotolista

Arkeologisk förundersökning/schaktkontroll på fastighet 1:58 inom Raä 330, Gammelstads kyrkby, Nederluleå socken, Luleå kommun.

Förtydligande: Foton med fetmarkerat acc nr förekommer i rapporten.

Acc nr	Motiv & kommentarer	Från	Fotograf
2008:891:01	Båda undersökningsschakten	NV	OÖ
2008:891:02	Båda undersökningsschakten	SÖ	OÖ
2008:891:03	Det SÖ undersökningsschaktet	VSV	OÖ
2008:891:04	Det NV undersökningsschaktet, notera tegel från äldre (recent) farstubro	VSV	OÖ

Norrbottnens
museum

Norrbottnens museum
Box 266, 971 08 Luleå
Storgatan 2
Tel 0920-24 35 02
norrbottnens.museum@nll.se
www.norrbottnensmuseum.se